

Counter-Islamophobia Kit

Key National Messages - Greece
Dr Matilda Chatzipanagiotou & Iason Zarikos
September 2018

Countering Islamophobia through the Development of Best Practice in the use of Counter-Narratives in EU Member States.

CIK Project (Counter Islamophobia Kit)

Dr Matilda Chatzipanagiotou & Iason Zarikos
Key National Messages - Greece
CERS, 2018

This publication has been produced with the financial support of the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of Dr Matilda Chatzipanagiotou and Iason Zarikos, and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission

Co-funded by the Rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Counter-Islamophobia Kit

About the CIK Project

The *Countering Islamophobia through the Development of Best Practice in the use of Counter-Narratives in EU Member States* (Counter Islamophobia Kit, CIK) project addresses the need for a deeper understanding and awareness of the range and operation of counter-narratives to anti-Muslim hatred across the EU, and the extent to which these counter-narratives impact and engage with those hostile narratives. It is led by Professor Ian Law and a research team based at the Centre for Ethnicity and Racism Studies, School of Sociology and Social Policy, University of Leeds, UK. This international project also includes research teams from the Islamic Human Rights Commission, based in London, and universities in Leeds, Athens, Liège, Budapest, Prague and Lisbon/Coimbra. This project runs from January 2017 - December 2018.

About the Paper

This paper is an output from the third workstream of the project which was centred on describe the key national messages pertaining to Islamophobia and countering-Islamophobia in each context considered in the framework of this project: Belgium, Czech Republic, France, Germany, Greece, Hungary, Portugal and United Kingdom. The key national messages, findings and toolkit, the Counter-Islamophobia Kit (CIK) will be disseminated to policy makers, professionals and practitioners both across the EU and to member/regional audiences using a range of mediums and activities.

©CIK

The CIK consortium holds copyright for the papers published under the auspices of this project. Reproduction in whole or in part of this text is allowed for research and educational purposes with appropriate citation and acknowledgement

Centre for Ethnicity and Racism Studies, 2018.
University of Leeds, Woodhouse Lane, Leeds, LS2 9JT, UK.
cik@leeds.ac.uk
www.cik.leeds.ac.uk

Βασικά εθνικά μηνύματα - Ελλάδα
Άξονας δράσης 3, Κύριος Συνεργάτης: CERS, Πανεπιστήμιο του Leeds
Έκταση κατά προσέγγιση: 12 σελίδες
Προθεσμία: 1 Απριλίου 2018

Συνοπτική παρουσίαση

Τα **Βασικά εθνικά μηνύματα (Β.Ε.Μ.) για την Ελλάδα** βασίζονται στις ερευνητικές εκθέσεις σχετικά με τις κυριότερες απόψεις και αντιπαραθέσεις για το μουσουλμανικό μίσος και την Ισλαμοφοβία στην Ελλάδα.

1. **Αντικρούουμε και αμφισβητούμε τις γενικευτικές συσχετίσεις του Ισλάμ με τη βία και την τρομοκρατία**, ως απάντηση στην στερεοτυπική αντίληψη των μουσουλμάνων ως τρομοκρατών ή έμφυτα βίαιων, μια αντίληψη που διατέμνει πολλά ιδεολογικά ρεύματα.
2. **Πλαισιώνουμε και προβάλλουμε μηνύματα τα οποία τεκμηριώνουν με συγκεκριμένα στοιχεία την ικανότητα των μουσουλμάνων να ενταχθούν και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της Ελλάδας και τη μεγέθυνση της οικονομίας της**, ως απάντηση στη συντηρητική και φιλελεύθερη άποψη πως οι μουσουλμάνοι θα προκαλέσουν, ως μια κοινότητα που δεν δύναται να αφομοιωθεί, τη διάρρηξη της κοινωνικής και πολιτιστικής συνοχής της Ελλάδας και της Ευρώπης.
3. **Δημοσιοποιούμε ευρέως και υποστηρίζουμε τη θετική κρατική δράση για την εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των μουσουλμάνων, όπως το πρόσφατα εγκριθέν πρώτο επίσημο μουσουλμανικό τζαμί που θα κατασκευαστεί στην πρωτεύουσα της Ελλάδας**, ως απάντηση σε Ισλαμοφοβικά επιχειρήματα που εστιάζουν στις ειδικές ανά χώρα συνθήκες.
4. **Πρωθούμε και εξετάζουμε κριτικά την ουσία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αξία της κοινής ανθρώπινης υπόστασης ως βασικά στοιχεία της ευρωπαϊκής κληρονομιάς και ταυτότητας και, υπό το πρίσμα αυτό, αποφεύγουμε τα στερεότυπα και καταδεικνύουμε πως/ότι οι μουσουλμάνοι δεν είναι μονολιθικοί, αλλά μάλλον ενσωματώνουν ποικίλες, διασταυρούμενες, πολλαπλές ταυτότητες**, ως απάντηση στην Ισλαμοφοβική πρόσληψη των μουσουλμάνων ως απειλητικών ή ξένων προς την ευρωπαϊκή πολιτική και πολιτιστική κληρονομιά, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κοσμικού κράτους.
5. **Απευθυνόμαστε σε ποικίλα ακροατήρια σε μια γλώσσα με την οποία είναι εξοικειωμένα, αξιοποιώντας ποικίλα αντεπιχειρήματα όπως την επίκληση των χριστιανικών οικουμενικών ιδεωδών, τις φιλελεύθερες/δημοκρατικές απόψεις για την ανεκτικότητα, την ευρωπαϊκή κληρονομιά και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και το «εθνικό» ιδεώδες του «πατριωτισμού της αλληλεγγύης»**, ως απάντηση σε εξίσου ποικίλες Ισλαμοφοβικές απόψεις και επικαλούμενοι το στοχευόμενο κοινό τους.

Η αποτελεσματικότητα των Β.Ε.Μ. μπορεί να ενισχυθεί με ποικίλους τρόπους. Κατ' αρχάς αξιοποιώντας εμπειρικά δεδομένα που διαψεύδουν Ισλαμοφοβικά στερεότυπα και συνδέοντας τα αντεπιχειρήματα με ποικίλους ιδεολογικούς χώρους. Έπειτα, προβάλλοντας πολιτικές που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές ως προς την ένταξη και προσαρμογή των μουσουλμάνων στις κοινωνίες υποδοχής. Τέλος, προβάλλοντας τα συλλογικά βιώματα των Ελλήνων μεταναστών στο εξωτερικό ώστε να καλλιεργηθεί συμπάθεια και ενσυναίσθηση απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες.

Βασικά Εθνικά Μηνύματα για την Ελλάδα

Τα βασικά εθνικά μηνύματα κατωτέρω προέρχονται από την έρευνα που διεξήχθη προκειμένου, πρώτον, να χαρτογραφηθεί και να αναλυθεί το φαινόμενο της Ισλαμοφοβίας στη σύγχρονη Ελλάδα, προσέχοντας ιδιαίτερα τους κύριους ιδεολογικούς διαχωρισμούς που ορίζουν τις αντι-μουσουλμανικές απόψεις (Άξονας δράσης 1) και, δεύτερον, να προσδιορίσουν και να προβάλλουν αποτελεσματικές αντιπαραθέσεις στην Ισλαμοφοβία, ρίχνοντας φως στο περιγραφικό τους περιεχόμενο, τις μορφές, τη σχετική απήχηση στην Ελλάδα και τις αλληλεπιδράσεις με τις εξωτερικές αντιπαραθέσεις (Άξονας δράσης 2).

Σκοπός των Β.Ε.Μ. είναι να γνωστοποιήσουν τα πιο ουσιώδη για το εθνικό πλαίσιο πορίσματα των εκθέσεων των χωρών που συντάχθηκαν στους Άξονες δράσης 1 και 2 στο κοινό της Ελλάδας.

Οι επικρατέστερες εκδοχές της Ισλαμοφοβίας συνδέονται με τρία ιδεολογικά ρεύματα: την Άκρα Δεξιά, την Συντηρητική Δεξιά και τους Φιλελεύθερους. Εντός των ιδεολογικών αυτών χώρων καλλιεργούνται ποικίλα Ισλαμοφοβικά επιχειρήματα τα οποία συνοψίζονται σε δύο θεματικές: την υποτιθέμενη σχέση μεταξύ της μουσουλμανικής ταυτότητας και της βίας και της τρομοκρατίας, αφενός, και τον ισχυρισμό ότι οι μουσουλμάνοι δεν μπορούν να ενταχθούν στην Ελληνική/Ευρωπαϊκή/δυτική κοινωνία, αφετέρου. Αυτές οι απόψεις αλληλοεπικουρούνται: η περιθωριοποίηση και ο αποκλεισμός μπορούν να οδηγήσουν σε βία και τρομοκρατία, και στη συνέχεια η βία και η τρομοκρατία προσλαμβάνονται ως εγγενή χαρακτηριστικά της πολιτιστικής και θρησκευτικής μουσουλμανικής ταυτότητας. Άλλες απόψεις αναφέρονται στο πλαίσιο της χώρας και της ιστορίας και ως εκ τούτου, είναι σημαντικές ως πηγές Β.Ε.Μ. για την Ελλάδα. Στην ελληνική περίπτωση η οριοθέτηση του Άλλου σχετίζεται με τα πρόσφατα κύματα μετανάστευσης, του προσφυγικού ρεύματος συμπεριλαμβανομένου.

Φυσικά, δεν είναι - ούτε αυτοπροσδιορίζονται - όλοι οι πρόσφυγες ως Μουσουλμάνοι, συνεπώς η διάκριση για το αν τα επιχειρήματα στην δημόσια σφαίρα αφορούν συγκεκριμένα σε Μουσουλμάνους ή πρόσφυγες είναι ένα σημαντικό μεθοδολογικό έργο.¹

Τα επιχειρήματα ενάντια στην ξενοφοβία, τον ρατσισμό και τις διακρίσεις κατά των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα αποτελούν σημεία αναφοράς για τα Β.Ε.Μ. κατά της Ισλαμοφοβίας στην Ελλάδα, ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι ο όρος «Ισλαμοφοβία» είναι δευτερεύων σε σύγκριση με τον κυρίαρχο όρο «ξενοφοβία» στη σχετική συζήτηση.

Τα πέντε Β.Ε.Μ. για την Ελλάδα εξετάζονται και συζητούνται παρακάτω:

1. Αντιστεκόμαστε και αμφισβητούμε τις άνευ διακρίσεων συσχετίσεις του Ισλάμ με τη βία και την τρομοκρατία

Η αντίληψη των μουσουλμάνων ως τρομοκρατών ή η εγγενώς βίαιων διατέμνει πολλά ιδεολογικά περιβάλλοντα. Το βασικό μήνυμα που απευθύνεται σε ποικίλα ακροατήρια στην Ελλάδα αφορά την αντίκρουση και την αμφισβήτηση των άνευ διακρίσεων συσχετίσεων του Ισλάμ με τη βία και την τρομοκρατία, τον έλεγχο και την αμφισβήτηση της βάσης αιτιολογίας τους και την κατανόηση του τρόπου/ του γεγονότος ότι η τρομοκρατία οικοδομείται κοινωνικά παρά επιτάσσεται θρησκευτικά. Κεντρικό στοιχείο αυτής της Ισλαμοφοβικής άποψης, τόσο σε

¹ Οι συνεντευξιαζόμενοι (Άξονας 2, Ερευνητική Έκθεση) επιβεβαιώνουν την ιστορική σχέση του Ισλάμ και της Ελλάδας, σημειώνοντας ότι το Ισλάμ θεωρείται απολύτως αποκομμένο από το Ελληνικό πλαίσιο. Σήμερα, με την συγκυρία της προσφυγικής κρίσης, το Ισλάμ αναδεικνύεται ως βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας της πλειονότητας των προσφύγων που έχουν εισέλθει στη χώρα. Με αυτή την έννοια, η κύρια άποψη που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι αυτή της πολιτιστικής απειλής. (βλ. Κ. Παπαϊωάννου, προσωπική επικοινωνία, 06.10.2017). Μια τολμηρή παρατήρηση είναι πώς η Ισλαμοφοβία έχει αντικαταστήσει σήμερα την ξενοφοβία στην Ελλάδα. Κάποτε ένας μετανάστης ήταν απλώς μετανάστης, αλλά τώρα ο μετανάστης είναι ένας μουσουλμάνος μετανάστης, ο μετανάστης που δεν αφομοιώνεται (βλ. Ε. Τάκου 2017, προσωπική επικοινωνία, 05.10.2017). Οι μετανάστες κατηγοριοποιούνται σε δύο κύριες ομάδες, μουσουλμάνους και μη μουσουλμάνους και, ενώ οι πρώτοι υφίστανται ξενοφοβία και ρατσισμό, οι μουσουλμάνοι μετανάστες υφίστανται ξενοφοβία, ρατσισμό και Ισλαμοφοβία (Α. Huseyinoglu 2017, προσωπική επικοινωνία, 25.08.2017). Το πρόβλημα της αντι-μουσουλμανικής στάσης στην Ευρώπη είναι προφανές και στην Ελλάδα, όπως και σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Το αντι-προσφυγικό συναίσθημα είναι στην πραγματικότητα ένα αντι-ισλαμικό συναίσθημα (Α. Burweil 2017, προσωπική επικοινωνία, 27.09.2017). Ο φόβος για την Ισλαμική θρησκεία στην Ελλάδα αποδίδεται στη σύνδεση που γίνεται με το ακραίο παράδειγμα του ISIS (Ντ. Έσδρας, προσωπική επικοινωνία, 23.08.2017). Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση, που υπογραμμίζει επίσης το διασταυρούμενο χαρακτήρα της ταυτότητας και των στερεοτύπων, είναι ότι ακόμη και αν και η φυλή ή το χρώμα του δέρματος ενός ατόμου δεν είναι σκούρο και η ευχέρεια στην Ελληνική γλώσσα είναι εμφανής, αν το όνομά δεν είναι ελληνικό, αλλά μάλλον μουσουλμανικό, για παράδειγμα «Αλί», το όνομα από μόνο του μπορεί να περιορίζει την αξιολογική και ισότιμη πρόσβαση σε ευκαιρίες (Α. Huseyinoglu, όπ. π.). (Άξονας δράσης 2, Ερευνητική Έκθεση).

εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο, είναι η σύνδεση των μουσουλμάνων με την τρομοκρατία υπό το φως της ανόδου του εξτρεμισμού του ISIS. Στο ελληνικό πλαίσιο, η προσφυγική κρίση έγινε κεντρικό στοιχείο αυτής της άποψης και οδήγησε στο χαρακτηρισμό των μουσουλμάνων προσφύγων ως πιθανών τρομοκρατών. Ο χαρακτηρισμός αυτός αποτελεί τον κανόνα. Στοιχειοθετημένες προσεγγίσεις, για παράδειγμα ότι, από το 2001, η τζιχάντ έχει προσελκύσει μόνο έναν στους 100.000 μουσουλμάνους, και ότι, κατά συνέπεια, «πάνω από ένα δισεκατομμύριο μουσουλμάνοι σε όλο τον κόσμο απορρίπτουν τη ρητορική μίσους» (Δεμερτζής, Ν., 2016), είναι καίριας σημασίας για να καταδειχθεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μουσουλμάνων απορρίπτει τον εξτρεμισμό και υποστηρίζει μετριοπαθείς εκδοχές του Ισλάμ. Οι μουσουλμανικές φωνές που κηρύσσουν ότι το Ισλάμ είναι θρησκεία ειρήνης (Φωτόπουλος, Ν., 2015) αποτελούν σημαντικές πηγές για τα αντεπιχειρήματα και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματική γνωστοποίηση αυτού του βασικού μηνύματος στα εθνικά ακροατήρια στην Ελλάδα. Το περιεχόμενο αυτού του Β.Ε.Μ. μπορεί να ενισχυθεί με την αντιμετώπιση της Ισλαμοφοβίας ως παγκοσμίου ζητήματος και την ανάδειξη διεθνών μελετών που παρουσιάζουν την απόρριψη της τρομοκρατίας από μουσουλμάνους παγκοσμίως και στην Ελλάδα (The Press Project, 2017).

Ως απάντηση στις απόψεις που συνδέουν τους μουσουλμάνους με την τρομοκρατία ή/και την αδυναμία ένταξης, αυτό το ΚΝΜ ενθαρρύνει τους πολίτες να εστιάζουν, σε διαρθρωτικά αίτια - περιθωριοποίηση, φτώχεια, θεσμικός ρατσισμός- της περιθωριοποίησης. Για το σκοπό αυτό, ο εξοπλισμός των προσφύγων και των κοινωνικά ευάλωτων ατόμων και ομάδων με τις απαραίτητες δεξιότητες για την αύξηση των δυνατοτήτων απασχόλησης και προαγωγής τους είναι επείγων και ζωτικής σημασίας (2017, προσωπική επικοινωνία, 24.10.2017).

Η περιθωριοποίηση σε θεσμικό επίπεδο μπορεί να προληφθεί μέσω μιας αποτελεσματικής πολιτικής ένταξης που στοχεύει στην αντιμετώπιση του στίγματος του αποκλεισμού (Ζ. Λιαλιούτη 2017, προσωπική επικοινωνία, 10.10.2017) και την αποφυγή της γκετοποίησης (Ε. Μαραγκού, 2017, προσωπική επικοινωνία, 27.11.2017), συνεκτιμώντας τις εμπειρίες και το υπόβαθρο του «Άλλου» ώστε η επιθετική συμπεριφορά να αποδίδεται, όπου συναντάται, στο πλαίσιο/context και τις συνθήκες, παρά στη θρησκευτική ταυτότητα (Ε. Χαζαπή 2017, προσωπική επικοινωνία, 7.11.2017).

2. Πλαισιώνουμε και προβάλλουμε μηνύματα τα οποία τεκμηριώνουν με συγκεκριμένα στοιχεία την ικανότητα των μουσουλμάνων να ενταχθούν και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της Ελλάδας και τη μεγέθυνση της οικονομίας της

Ως απάντηση στη συντηρητική και φιλελεύθερη άποψη ότι οι Μουσουλμάνοι θα διαρρήξουν, ως μια κοινότητα που αδυνατεί να αφομοιωθεί, την κοινωνική και πολιτιστική συνοχή της Ελλάδας και της Ευρώπης, το δεύτερο βασικό μήνυμα προς τα εθνικά ακροατήρια φαίνεται να έχει μεγαλύτερη απήχηση μέσω της κοινοποίησης των θετικών αποτελεσμάτων βέλτιστων πρακτικών και καινοτομίας στην εκπαίδευση, τα προγράμματα πολιτιστικής ανταλλαγής, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα προγράμματα στέγασης για πρόσφυγες σε ολόκληρη την Ελλάδα. Μέσω των Β.Ε.Μ. σε αυτή την κατηγορία μπορεί να δοθεί έμφαση στο πώς τέτοιες πρωτοβουλίες και προσπάθειες ένταξης ωφελούν τόσο τους μουσουλμάνους όσο και τις τοπικές κοινότητες. Μια πτυχή της αμοιβαία επωφελοδούς συνύπαρξης είναι, φυσικά, η προοπτική της συμβολής των μουσουλμάνων μεταναστών στην ανάπτυξη της Ελλάδας και τη μεγέθυνση της οικονομίας της.

Η ποιοτική μας έρευνα [...] μας έδειξε ότι ο φόβος πως οι μουσουλμάνοι δεν θα αφομοιωθούν πολιτισμικά είναι το κυρίαρχο μέλημα. Για να καταπολεμήσουμε αυτή την άποψη, ξεκινήσαμε [...] αυτό που αποκαλούμε «Έργο/Project Τήλος», με το οποίο δείχνουμε ότι οι μουσουλμάνοι πρόσφυγες και οι τοπικές ελληνικές κοινότητες όχι μόνο μπορούν να ζήσουν μαζί, αλλά [στην πραγματικότητα] ευημερούν μαζί.² Το Έργο Τήλος από την οργάνωση SolidarityNow είναι ένα παράδειγμα του πώς τα αντιξενοφοβικά

² Για περιγραφή του έργου, βλ. <https://www.solidaritynow.org/en/home-for-hope/> και <https://www.solidaritynow.org/en/bbc-channel/>.

αφηγήματα μπορούν να ενισχυθούν από μια επιτυχημένη δράση που αναδεικνύει πως οι μουσουλμάνοι πρόσφυγες μπορούν να ενταχθούν, και πράγματι εντάσσονται, αν τους δοθεί η ευκαιρία. Η δημοσιοποίηση αυτής της επιτυχίας συμβάλλει στην αντιμετώπιση των κυρίαρχων ξενοφοβικών συμπεριφορών και παρανοήσεων. (Burweila, όπ. π.)³

Οι παραλλαγές αυτού του Β.Ε.Μ. στοχεύουν στην αντιμετώπιση της κοινωνικής και χωρικής περιθωριοποίησης των μουσουλμάνων, δίνοντας έμφαση στα πλεονεκτήματα της πολυπολιτισμικότητας στην εκπαίδευση, τον εργασιακό χώρο και την κοινωνία γενικότερα. Οι πηγές και τα ακροατήρια αυτού του Β.Ε.Μ. είναι/μπορεί να είναι πολύ διαφοροποιημένα: υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, τόσο σε κρατικό όσο και σε περιφερειακό/δημοτικό επίπεδο, υπεύθυνοι προσλήψεων, κοινωνικοί λειτουργοί, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί, και ασφαλώς τα μέσα ενημέρωσης. Πρόσφατα παραδείγματα επιτυχημένων προγραμμάτων στέγασης για πρόσφυγες, οι περισσότεροι εκ των οποίων είναι μουσουλμάνοι, εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και προγράμματα διαπολιτισμικού διαλόγου⁴, πολιτιστικές εκδηλώσεις που προσελκύουν ένα πολυπολιτισμικό ακροατήριο⁵, καθώς και ασφαλή περιβάλλοντα που προάγουν την ειρηνική συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση μεταξύ μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων⁶ μπορούν να αξιοποιηθούν ως περιεχόμενο των αφηγημάτων που αντικρούουν στερεότυπα. Επίσης, μαρτυρίες και αφηγήσεις των ιδίων των προσφύγων/μουσουλμάνων που επισημαίνουν τη βούλησή τους να ενταχθούν, αλλά να/ότι ανταποκρίνονται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους ως μέλη της ελληνικής κοινωνίας, συνεισφέρουν στην καταπολέμηση της ρατσιστικής θυματοποίησής τους⁷ (Κ. Macdonell 2017, προσωπική επικοινωνία, 13.11.2017).

Η ηθική ευθύνη των μέσων ενημέρωσης ως πηγή αυτού του Β.Ε.Μ. και των απεικονίσεων του «Άλλου» είναι αυξημένη. Η κάλυψη της προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα από τα μέσα ενημέρωσης έδειξε πως είναι αυτό ισχυρό εργαλείο συμβάλλει στην οικειοποίηση του ευρέως κοινού με τον «Άλλο» και τις εμπειρίες του (βλ. Burweila, όπ.π.). Ακόμη πιο σημαντική είναι η ευθύνη των Μ.Μ.Ε. για την προβολή της φωνής των ίδιων των μουσουλμάνων, μεταναστών και προσφύγων ή Ελλήνων πολιτών/μελών της μουσουλμανικής μειονότητας, σχετικά με τα δικά τους θέματα. Τα Μ.Μ.Ε. μπορούν επίσης να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην ένταξη των μουσουλμάνων στις τοπικές κοινότητες, όπως για παράδειγμα στην πόλη των Τρικάλων της Θεσσαλίας, όπου η E-Trikala εξέδωσε μια εφημερίδα στα Αραβικά για να καλωσορίσει τους πρόσφυγες, να τους ενημερώσει σχετικά με την πόλη και να εκφράσει την υποστήριξή της. Με αφετηρία το έργο RESPECT WORDS, το οποίο «εγείρει την ανάγκη να επαναπροσδιορίσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. και οι επαγγελματίες τους ασχολούνται με θέματα που σχετίζονται με τις μεταναστευτικές διαδικασίες, τις εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες», διευκρινίζεται ότι ο ρόλος του δημοσιογράφου είναι να παρουσιάσει τις διαφορετικές πλευρές ενός θέματος προκειμένου να αποφύγει την παραγωγή

³ Δείτε επίσης το πρόγραμμα «Μαζί» στην πόλη των Τρικάλων Θεσσαλίας, που στοχεύει να φέρει τους προσφυγικούς πληθυσμούς σε επαφή με τους ντόπιους μέσω κοινών δραστηριοτήτων όπως θεατρικά έργα και επισκέψεις σε μουσεία (Χρ. Κρίθαρα 2017, προσωπική επικοινωνία, 08.08.2017).

⁴ Η εκπαίδευση πρέπει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο να βοηθήσει τους μαθητές να καταλάβουν ότι τα στερεότυπα δεν πρέπει να διαμορφώνουν την αντίληψη της πραγματικότητας, επειδή τα στερεότυπα είναι κατασκευασμένα και παραπλανητικά. Η εκπαίδευση πρέπει να καλλιεργεί στους νέους την ανοχή για το διαφορετικό. (Ε. Μαραγκού 2017, προσωπική επικοινωνία, 27.11.2017).

⁵ Ο πολιτισμός συμβάλλει στην αντιμετώπιση των περιβαλλόντων μίσους συν-δημιουργώντας ασφαλείς και θετικούς χώρους αλληλεπίδρασης και διαλόγου. Η νοοτροπία των γειτονιών μπορεί να αλλάξει μέσα από ανοιχτές προς όλους πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως ο κινηματογράφος, το θέατρο και η εκμάθηση γλωσσών (Μ. Κοντομιχάλη 2017, προσωπική επικοινωνία, 24.07.2017, Χαζαπή, όπ.π.).

⁶ Η προσωπική αλληλεπίδραση και ο διάλογος με τον «άλλο» (Μ. Νακασιάν 2017, προσωπική επικοινωνία, 15.11.2017) ή οι προσομοιώσεις αυτής της άμεσης επαφής και ανταλλαγής αναγνωρίζονται από τους ειδικούς ως το πιο εύστοχο μέσο για την υπέρβαση των στερεοτύπων, την κατανόηση και την ειρηνική συνύπαρξη με τους πρόσφυγες και τους μουσουλμάνους. Πρόκειται για βασικές προστάθειες προσέλευσης μικρών ομάδων μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων σε προγράμματα που προάγουν την αλληλεπίδραση σε τοπικό επίπεδο, και που δημιουργούν το περιβάλλον εντός του οποίου γεννιούνται τα αποτελεσματικά αφηγήματα της ένταξης (Burweila, όπ. π., Σ. Γκουρνέλου και Σ. Κυριακοπούλου 2017, προσωπική επικοινωνία, 27.07.2017). Επίσης, αυτός ο διάλογος καλλιεργεί την ειρηνική συνύπαρξη, σύμφωνα με τον Καλαμπόκα (Γ. Καλαμπόκας 2017, προσωπική επικοινωνία, 24.08.2017). Η σημασία της προσωπικής επικοινωνίας με τους πρόσφυγες τονίζεται επίσης από την Kathleen Macdonell, η οποία παρατηρεί την άμεση αλλαγή στάσης όταν κανείς μιλάει σε πρόσφυγες, αντί να τους βλέπει στην τηλεόραση. (Macdonell, όπ.π.). (Άξονας δράσης 2 Ερευνητική Έκθεση).

⁷ Η απεικόνιση του πρόσφυγα ως πληγωμένου και ευάλωτου πρέπει να αποφεύγεται και πρέπει να αναγνωρίζεται πως η εικόνα των προσφύγων έχει αλλάξει εξαιτίας της εφαρμογής προγραμμάτων στέγασης και βέλτιστων πρακτικών ένταξης. (Τ. Σταυρινάκη 2017, προσωπική επικοινωνία, 30.08.2017).

στερεοτύπων και να δώσει στο κοινό μια ισορροπημένη άποψη που επιτρέπει την προσωπική τοποθέτηση και το σχηματισμό ίδιας γνώμης (Ι. Νιαώτη 2017, προσωπική επικοινωνία, 21.11.2017).

3. Δημοσιοποιούμε ευρέως και υποστηρίζουμε τη θετική κρατική δράση για την εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των μουσουλμάνων, όπως το πρόσφατα εγκριθέν πρώτο επίσημο μουσουλμανικό τζαμί που θα κατασκευαστεί στην πρωτεύουσα της Ελλάδας

Αυτό το Β.Ε.Μ. φιλοδοξεί να απαντήσει στο επιχείρημα ειδικού ελληνικού ενδιαφέροντος κατά το οποίο οι Μουσουλμάνοι συνιστούν εθνική απειλή είτε ως τυφλά όργανα των επεκτατικών βλέψεων της Τουρκίας, η οποία θα ευνοηθεί από την εγκατάστασή τους στα νησιά του Αιγαίου, είτε αλλοιώνοντας την ελληνική εθνική ταυτότητα. Η «χριστιανική» εκδοχή της Ισλαμοφοβίας, κυρίως συντηρητική και, δευτερευόντως, άκρα δεξιά, περιγράφει τα σχέδια των μουσουλμάνων να αποχριστιανίσουν την Ελλάδα και να την μετατρέψουν σε ισλαμική χώρα.

Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι εκδηλώσεις Ισλαμοφοβίας, οι επιτυχημένες πρακτικές ένταξης (βλέπε παραπάνω) πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως σημείο αναφοράς των Β.Ε.Μ. και να τονιστεί η σημασία της διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής και των εθνικών συμφερόντων που σχετίζονται με την ειρηνική συνύπαρξη των μουσουλμάνων και άλλων πληθυσμών (Λακασάς, 2016), των ανθρωπιστικών αξιών, των ανθρωπίνων και δημοκρατικών δικαιωμάτων και της κοινής μας ανθρωπίνης υπόστασης (βλ. κατωτέρω). Αφηγήματα που καλλιεργούν τη συμπόνια για όσους ζουν μακριά από την πατρίδα τους (Λ. Παπαγιαννάκης 2017, προσωπική επικοινωνία, 22.08.2017) είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικά διότι παραπέμπουν σε ανάλογες εμπειρίες των Ελλήνων της διασποράς και των προσφύγων από τη Μικρά Ασία.

Σημαντική είναι η δημοσιοποίηση θετικών παραδειγμάτων κρατικής πρωτοβουλίας διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των Μουσουλμάνων, συγκεκριμένα της άσκησης των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων σε επίσημους χώρους. Το πρόσφατα εγκριθέν πρώτο μουσουλμανικό τέμενος που πρόκειται να κατασκευαστεί στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, την Αθήνα, κυριαρχεί στο δημόσιο διάλογο για δεκαετίες. Η κατασκευή και λειτουργία του τέμενους της Αθήνας προσεγγίζεται ως ζήτημα δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Μπασκάκης, 2016), αλλά και εθνικής ασφάλειας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας (newsbeast, 2016), καθώς, όπως υποστηρίζεται, θα αποτρέψει φαινόμενα φανατισμού κατευθυνόμενα από μειονοτικές, εξτρεμιστικές φωνές μέσα στη μουσουλμανική κοινότητα με στόχο μετριοπαθείς μουσουλμάνους.

4. Προωθούμε και εξετάζουμε κριτικά την ουσία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αξία της κοινής ανθρωπίνης υπόστασης ως βασικά στοιχεία της ευρωπαϊκής κληρονομιάς και ταυτότητας και, υπό το πρίσμα αυτό, αποφεύγουμε τα στερεότυπα και καταδεικνύουμε πως/ότι οι μουσουλμάνοι δεν είναι μονολιθικοί, αλλά μάλλον ενσωματώνουν ποικίλες και διασταυρούμενες πολλαπλές ταυτότητες

Η ουσία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η αξία της κοινής ανθρωπίνης υπόστασης ως βασικά στοιχεία της ευρωπαϊκής κληρονομιάς και ταυτότητας αποτελούν τον πυρήνα του Β.Ε.Μ. που απαντά στην Ισλαμοφοβική αντίληψη ότι οι μουσουλμάνοι αποτελούν απειλή για την Ευρωπαϊκή πολιτική και πολιτιστική κληρονομιά, και αντιτίθενται στα ανθρωπίνια δικαιώματα και το κοσμικό κράτος. Η παραγωγή μηνυμάτων υπό το πρίσμα αυτό στοχεύει στην αποδόμηση του στερεοτυπικού λόγου: οι μουσουλμάνοι δεν είναι μονολιθικοί, αλλά μάλλον ενσωματώνουν ποικίλες και διασταυρούμενες πολλαπλές ταυτότητες.

Εκδοχές των αντι-Μουσουλμανικών απόψεων στις οποίες απαντά αυτό το Β.Ε.Μ. είναι ο φόβος ότι οι μουσουλμάνοι χρησιμοποιούνται από τους γραφειοκράτες της Ε.Ε. ή/και άλλους «οπαδούς της παγκοσμιοποίησης» για να αποδομήσουν το Ευρωπαϊκό εθνικό κράτος (ακροδεξιές φωνές), ότι θα συμβάλλουν στη διάδοση μιας κουλτούρας αντίθεσης στα

ανθρώπινα δικαιώματα (κυρίως φιλελεύθερες και, σε μικρότερο βαθμό, συντηρητικές φωνές) και το κοσμικό κράτος (φιλελεύθερες φωνές). Εμπειρικά θεμελιωμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις διασταυρούμενες πολλαπλές ταυτότητες των μουσουλμάνων καταγράφονται από διεθνείς οργανισμούς και Μ.Κ.Ο. που εστιάζουν τη δραστηριότητά τους στη συγκέντρωση μαρτυριών και αφηγήσεων μεταναστών/προσφύγων και δημοσιοποιούνται με στόχο την ευαισθητοποίηση του κοινού στην Ελλάδα.

Η παγκόσμια εμβέλεια του επιχειρήματος περί κοινής ανθρώπινης υπόστασης (Ρ. Βασιλάκη 2017, προσωπική επικοινωνία, 6.10.2017) το καθιστά κατάλληλη απάντηση σε οποιαδήποτε Ισλαμοφοβική άποψη. Η παραδοχή της κοινής ανθρώπινης υπόστασης θεμελιώνεται στην πρωταρχική ομοιότητα που μπορεί να εξουδετερώσει τη σημασία των διαφορών (Nakasian, όπ.π., βλέπε Άξονας δράσης 2, Ερευνητική Έκθεση) που αποτελούν έρεισμα της Ισλαμοφοβίας. Η ανάδειξη οικουμενικών ρόλων και πτυχών της ταυτότητας ενός ατόμου, όπως η μητρότητα, ενισχύει την αίσθηση της κοινής ανθρώπινης υπόστασης (Χαζάπη, Ε. 2017, προσωπική επικοινωνία, 7.11.2017).

Σκοπός αυτού του Β.Ε.Μ. είναι να «κατανοήσουν οι άνθρωποι ότι [οι άλλοι] είναι και αυτοί άνθρωποι. Άνθρωποι όπως εμείς.» (Β. Μητσιάδη 2017, προσωπική επικοινωνία, 11.07.2017). Η χρήση συγκεκριμένων ιστοριών, και όχι αφηρημένων αξιών, καλλιεργεί τη συμπόνια και μεταφέρει αποτελεσματικά τις εμπειρίες των διακρίσεων, του αποκλεισμού και του μίσους που βιώνουν οι μουσουλμάνοι στο κοινό, εμπνέοντας την εμπλοκή των πολιτών στην ανάληψη ευθύνης και δράσης για την υπεράσπιση των μουσουλμάνων ως «Άλλου».⁸ Ιδιαίτερα αποτελεσματικοί δίαυλοι επικοινωνίας του Β.Ε.Μ. και μέθοδοι ευαισθητοποίησης είναι οι βιωματικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες που εκθέτουν τους συμμετέχοντες σε εκδηλώσεις ξενοφοβίας και προσομοιώνουν τα πλαίσια του μίσους (Γ. Κουβαράς 2017, προσωπική επικοινωνία, 16.08.2017). Ο τίτλος του διαδραστικού εκπαιδευτικού θεατρικού προγράμματος «Κι αν ήσουν εσύ;» (Μητσιάδη⁹, όπ.π., Κ. Κριθάρη 2017, προσωπική επικοινωνία, 08.08.2017, Ν. Χολέβα 2017, προσωπική επικοινωνία, 05.09.2017) αποτελεί εύστοχη διατύπωση του Β.Ε.Μ.. Το ερώτημα «Κι αν ήσουν εσύ;» προτρέπει τους συμμετέχοντες να εκφράσουν και να μοιραστούν μέσα στην ομάδα στερεότυπα και ρατσιστικές προσλήψεις του «Άλλου» και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν αυτό το υλικό ως βάση για να αμφισβητήσουν τόσο τις θέσεις των άλλων μελών της ομάδας όσο και τις δικές τους.

Η διατύπωση ερωτημάτων ως μέθοδος επικοινωνίας αυτού του Β.Ε.Μ. κρίνεται ιδιαίτερα κατάλληλη και αποτελεσματική. Τα ερωτήματα ως ρητορικά σχήματα ενεργοποιούν τη φαντασία και την κριτική σκέψη του κοινού και δίνουν ερεθίσματα για διάλογο. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις, όπως το Θέατρο στην Εκπαίδευση, επιτρέπουν την άμεση και ουσιαστική αλληλεπίδραση μέσω λεκτικής και μη επικοινωνίας με τους μουσουλμάνους πρόσφυγες, υπερπηδώντας το εμπόδιο γλωσσικών κενών. Άλλες τακτικές επικοινωνίας αποσκοπούν στην πρόκληση αναστοχασμού και αυτοκριτικής υπενθυμίζοντας και ενεργοποιώντας τις συλλογικές αναμνήσεις της ελληνικής διασποράς και της μετανάστευσης (Ντ. Έσδρας 2017, προσωπική επικοινωνία, 23.08.2017). Επισημαίνεται η καταλληλότητα των κοινωνικών πειραμάτων (Γκουρνέλου και Κυριακοπούλου, όπ.π.)¹⁰ και των προσωπικών «ανθρώπινων» ιστοριών για την μετάδοση αυτού του Β.Ε.Μ., που κρίνεται επιτυχέστερη των στατιστικών στοιχείων και των αριθμών, ως προς τα οποία το κοινό έχει αναισθητοποιηθεί (Burweila, όπ.π.).

Στρεφόμενοι στην άλλη πλευρά του νομίσματος, το Β.Ε.Μ. απαντά στην μονολιθική απεικόνιση των μουσουλμάνων ως πιθανή υποκείμενη βάση της εκδήλωσης Ισλαμοφοβίας μέσω της γνωστοποίησης των ποικίλων, πολλαπλών και διασταυρούμενων ταυτοτήτων των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα μετά το 2015 (Κοντομιχάλη, όπ.π.), με έμφαση στη θρησκεία, το φύλο, και τις κοινωνικές προεκτάσεις του status των μεταναστών, των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων. Ένας δρόμος για την ένταξη των μουσουλμάνων στην ευρύτερη κοινωνία των πολιτών είναι και η στοχευμένη σύνδεση με διάφορες ομάδες πληθυσμού, όπως

⁸ Δείτε το κοινωνικό πείραμα της Action Aid: <https://www.youtube.com/watch?v=sGONjaHUHFw>

⁹ Η Μητσιάδη εξετάζει διεξοδικότερα αυτό το σημείο: «Πρέπει να υιοθετήσουμε μια ισορροπημένη προσέγγιση της κατάστασης. Έχουν δικαιώματα και ανάγκες και πρέπει να τα φροντίζουμε για να εξομαλύνουμε την κατάσταση» (Μητσιάδη, όπ.π.).

¹⁰ Δείτε: https://www.youtube.com/watch?v=JN_TygoVXic

της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ.¹¹ Από φιλελεύθερη/δημοκρατική άποψη, αυτό το Β.Ε.Μ. μεταφέρει στο κοινό μια ιστορικοποιημένη εκδοχή του Ισλάμ που καταδεικνύει την ανακρίβεια του μύθου της μονολιθικής ταυτότητας των μουσουλμάνων (Παπαγεωργίου, Φ. και Σαμούρης, Α. 2012, 322).

Τέλος, η μουσουλμανική ταυτότητα ως υποσύνολο διασταυρούμενων πολλαπλών ταυτοτήτων δεν πρέπει να αποκρύπτεται ή να αναιρείται. Απεναντίας, πρέπει να διακηρύσσεται μαζί με άλλες πτυχές της ταυτότητας του ατόμου, επιτρέποντας την οικοδόμηση ποικίλων και διαφορετικών γεφυρών με ομάδες και άτομα εντός της κοινωνίας των πολιτών.

5. Απευθυνόμαστε σε ποικίλα ακροατήρια σε μια γλώσσα με την οποία είναι εξοικειωμένα, αξιοποιώντας ποικίλα αντεπιχειρήματα όπως την επίκληση των χριστιανικών οικουμενικών ιδεωδών, τις φιλελεύθερες/δημοκρατικές απόψεις για την ανεκτικότητα, την ευρωπαϊκή κληρονομιά και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και το «εθνικό» ιδεώδες του «πατριωτισμού της αλληλεγγύης»

Ως απάντηση στις διάφορες εκδηλώσεις Ισλαμοφοβίας στην Ελλάδα και επικαλούμενο το στοχευόμενο κοινό τους, αυτό το Β.Ε.Μ. διακηρύσσει τον πατριωτισμό της αλληλεγγύης, τον Ευρωπαϊκό πατριωτισμό, τα φιλελεύθερα/δημοκρατικά επιχειρήματα, τις συντηρητικές αντι-εθνικιστικές απόψεις και τα χριστιανικά οικουμενικά ιδεώδη όπως η ειρήνη, η φιλοξενία και η φροντίδα προς τους ευάλωτους – ειδικά προς τους πρόσφυγες. Η ισχύς και η αποτελεσματικότητα του μηνύματος αυτού έγκειται στην αναγνώριση ότι σε διαφορετικά ακροατήρια αρμόζουν διαφορετικές προσεγγίσεις, παραδείγματος χάριν, μια φιλελεύθερη αντίκρουση Ισλαμοφοβικού λόγου μπορεί να μην αποδειχθεί επιτυχής όταν απευθύνεται σε συντηρητικούς και αντίστροφα.

Η αντίληψη των μουσουλμάνων στον φιλελεύθερο Ισλαμοφοβικό λόγο ως μη δυνάμενων να αφομοιωθούν στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες λόγω της απόρριψης εκ μέρους τους των φιλελεύθερων, κοσμικών αξιών που βρίσκονται στον πυρήνα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού εντοπίζεται έντονα στη συζήτηση περί Ισλαμοφοβίας ιδίως μετά την άνοδο του ISIS που οδήγησε στην συνύφανση αυτής της άποψης με ζητήματα ασφαλείας. Καθώς οι φιλελεύθερες ιδέες είναι δημοφιλείς στη χώρα, η περαιτέρω διάδοση των φιλελεύθερων απόψεων Ισλαμοφοβίας είναι ιδιαίτερα ανησυχητική σε μια Ελλάδα που κλυδωνίζεται λόγω της κρίσης, παρά το γεγονός ότι αυτές οι φωνές δεν κυριαρχούν στον φιλελεύθερο λόγο. Το Ισλαμοφοβικό επιχείρημα περί τρομοκρατίας απευθύνεται σε ακροδεξιούς, συντηρητικούς και φιλελεύθερους. Το φιλελεύθερο Β.Ε.Μ. είναι μια άρνηση της θέσης ότι οι μουσουλμάνοι δεν μπορούν να ενταχθούν, υποστήριξη του γεγονότος ότι «η μεγάλη πλειοψηφία (των μουσουλμάνων) ... διατηρεί προοδευτικές ιδέες» (Παπαγεωργίου, Φ., Σαμούρης, Α., 2012, 21) και ανάδειξη των διαμαρτυριών των μουσουλμάνων πολιτών της Ευρώπης κατά της τρομοκρατίας (Καρατράντος, 2016, 102-3). Αυτό το Β.Ε.Μ. πρέπει επίσης να τονίσει τη σημασία της προστασίας του «πολυπολιτισμικού και ανεκτικού χαρακτήρα της Ευρώπης» (Σώκου, 2015).¹² Απαιτεί την αποσόβηση της οικοδόμησης ενός «εφιαλτικού σύμπαντος με υπερβολικά μέτρα ασφαλείας, ισλαμοφοβία, κακοβουλία, χαρακώματα» (Καραϊσκάκη, 2017) και τάσσεται υπέρ της διαπολιτισμικής εμπιστοσύνης με στόχο τη διατήρηση των Ευρωπαϊκών αξιών της δημοκρατίας, της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της δικαιοσύνης.

¹¹ Εκπροσωπώντας την οργάνωση SolidarityNow, η Δρ. Κοντομιχάλη εκτελεί το πρόγραμμα Safe Refugee, ένα εξειδικευμένο πρόγραμμα βοήθειας της SolidarityNow για τους πρόσφυγες ΛΟΑΤ και τους αιτούντες άσυλο. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, οι πρόσφυγες ΛΟΑΤ συνδέονται με ανθρωπιστικές οργανώσεις καθώς και τοπικές κοινότητες ΛΟΑΤ. Δείτε: <https://www.solidaritynow.org/en/safe-refugee/> [*«Οι πρόσφυγες ΛΟΑΤ αντιμετωπίζουν συχνά πολλαπλούς κινδύνους σε όλες τις φάσεις του κύκλου μετακίνησης και χρειάζονται πρόσθετη προστασία. Συχνά διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο διακρίσεων και αποκλεισμού από την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και υπόκεινται επίσης σε διάφορες μορφές κακοποίησης, περιθωριοποίησης και αποκλεισμού. Για τους παραπάνω λόγους, δεν θα μπορούσαμε να αφήσουμε αυτήν την ευάλωτη ομάδα χωρίς υποστήριξη και βοήθεια»*, λέει η Μαργαρίτα Κοντομιχάλη, συντονίστρια του προγράμματος Refugee, και συνεχίζει: «Στο SolidarityNow, πιστεύουμε στο σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της ισότητας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τους ευάλωτους ανθρώπους».]

¹² Μετά την επίθεση στα γραφεία του περιοδικού Charlie Hebdo, σχολιαστής ανέλυσε «εν μέσω θλίψης και ανάνησης» το φιλελεύθερο δίλημμα με συγκεκριμένους όρους: Η Ευρώπη θα πρέπει να εξεγερθεί ενάντια στην τρομοκρατία, αλλά κατά τρόπο που θα εμπόδιζε την περαιτέρω διάδοση της Ισλαμοφοβίας, βρίσκοντας έναν τρόπο να «καταπολεμήσει τους εξτρεμιστές ... χωρίς να νικήσει τις δικές της θεμελιώδεις αξίες» (Κουναλάκη, 2015).

Σε αυτό το επιχείρημα, η Ισλαμοφοβική άποψη καταλήγει σε φαύλο κύκλο: δεν είναι οι Μουσουλμάνοι που απειλούν τις Ευρωπαϊκές αξίες, αλλά η παράλογη φοβία εναντίον τους, η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει την αποδυνάμωση των ευρωπαϊκών, πλουραλιστικών αξιών. Η Ευρώπη μπορεί να ηττηθεί μόνο από το φόβο, δηλαδή από τον εαυτό της. (Άξονας δράσης 2, Ερευνητική Έκθεση).

Μια επαναξιολογημένη Ευρωπαϊκή ιστορική κληρονομιά που αναγνωρίζει την συνεισφορά του Ισλάμ και ενσωματώνει πολίτες διαφόρων εθνοτικών και θρησκευτικών υποβάθρων (Παπαγεωργίου, Φ., Σαμουρής, Α., 2012, 322-335), αντιμετωπίζοντας Μουσουλμάνους και Χριστιανούς ως ενεργούς παγκόσμιους πολίτες (Κουβαράς, όπ.π.), προβάλλεται κεντρικά σε αυτό το Β.Ε.Μ.. Ταυτόχρονα, ο ακραίος συντηρητισμός των μουσουλμάνων πρέπει επίσης να ιστορικοποιηθεί και να σχετικοποιηθεί, όπως και τα δυτικά κεκτημένα, με τις δυτικές πραγματικότητες (βλ. Δ. Καιρίδης, 2017, προσωπική επικοινωνία, 20.10.2017, Χολέβα, όπ.π.). Μια παραλλαγή αυτού του μηνύματος είναι η προτροπή να αναγνωρίσουμε την προκατάληψή μας και πώς η αντίδρασή μας στην άνηση μεταχείριση των γυναικών στη Δύση και στις μουσουλμανικές χώρες διαφέρει και ποικίλλει. Φαίνεται ότι η διάκριση στη Δύση καταδικάζεται λιγότερο από εκείνη που αποδίδεται στο Ισλάμ, αν και καμία από αυτές δεν πρέπει να γίνεται ανεκτή (Παπαϊωάννου, όπ.π.).

Από το ξέσπασμα της προσφυγικής κρίσης το 2015, ο Ισλαμοφοβικός λόγος χαρακτηρίζει τους πρόσφυγες ως εισβολείς που θα αποχριστιανίσουν την Ελλάδα ή/και εξυπηρετούν τον εικαζόμενο τουρκικό επεκτατισμό εναντίον της αποδυναμωμένης χώρας. Υπό αυτό το πρίσμα, μια αντίκρουση που ενσωματώνει τα εθνικά συναισθήματα είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική.

Ο Δρ. Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, ο οποίος πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα σε χωριό της Βόρειας Λέσβου, ένα νησί που υποδέχεται μεγάλο αριθμό προσφύγων, παρατηρεί ότι τα μεταναστευτικά κύματα από το 2000 και μετά ήταν παράτυποι μετανάστες, ενώ οι πρόσφατοι μετανάστες θεωρούνται πρόσφυγες, δηλαδή μεταβατικοί ταξιδιώτες σε κατάσταση ανάγκης.

Στη συνέχεια, η αντίληψη αυτή άμβλυσε τα θρησκευτικά, εθνοτικά ή ταξικά χαρακτηριστικά των προσφύγων και επέτρεψε τη «μεταφορική ταύτιση του πρόσφυγα με τον άνθρωπο» (Παπαταξιάρχης, 2016, 13). [...] Η ταύτιση των προσφύγων ως ανθρώπων που βρίσκονται σε απόλυτη ανάγκη επέτρεψε την αλληλοσύνδεση της έννοιας των προσφύγων με μια επαναλαμβανόμενη αντίληψη της ελληνικής οικονομικής κρίσης, την έννοια της αλληλεγγύης (Παπαταξιάρχης, 2016, 16). Αυτή η αλληλοσύνδεση οδήγησε σε «ένα μεγάλο ... συνειδητό ρήγμα» που συνέβαλε στην κινητοποίηση των ντόπιων και στη θετική υποδοχή των προσφύγων. (Άξονας δράσης 2, Ερευνητική Έκθεση).

Η σύνδεση του εθνικού ιδεώδους με την αλληλεγγύη οδήγησε στη διαμόρφωση μιας άποψης που καθιστά την αλληλεγγύη προς τους πρόσφυγες ένα «εθνικό χαρακτηριστικό» και την «ηθική δύναμη» της Ελλάδας (Παπαταξιάρχης, 2016, 20)¹³. Ο πατριωτισμός της αλληλεγγύης, παρότι εύθραυστος, καθώς εξαρτάται από το συνολικό χειρισμό της προσφυγικής κρίσης, αποτελεί πολύτιμο μήνυμα στην προσπάθεια αντιμετώπισης της Ισλαμοφοβίας, καθώς το 97% των Ελλήνων αισθάνεται υπερήφανο εθνικά (Pew, 2016). Το σημαντικότερο είναι ότι το μήνυμα αυτό υπογραμμίζει θετικές πτυχές της ελληνικής ταυτότητας, όπως ο ανοιχτός χαρακτήρας και η φιλοξενία (Τάκου, όπ. π., Καλαμποκάς, όπ.π. εστιάζει στη συμβολή αυτού του μηνύματος στην ομαλή εκτέλεση του προγράμματος στέγασης των προσφύγων στη Λιβαδειά).

Δεδομένης της άποψης πως η παρουσία Μουσουλμάνων θα αποχριστιανίσει την Ελλάδα και των Ισλαμοφοβικών συντηρητικών φωνών εντός της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας επιβάλλεται να αναδειχθούν τα οικεία χριστιανικά αντεπιχειρήματα τα οποία απευθύνονται σε ένα διακριτό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και μπορούν να το επηρεάσουν. Αυτή η εκδοχή του παρόντος Β.Ε.Μ. έχει μεγάλη σημασία διότι επιτρέπει την

¹³ Και ο Παπαταξιάρχης (Παπαταξιάρχης, 2016) και η Macdonell τόνισαν τη σημασία επίκλησης της ιστορικής εμπειρίας των Ελλήνων με τη μετανάστευση και το προσφυγικό δράμα. Οι Έλληνες έχουν μια έμφυτη κατανόηση του τι σημαίνει πρόσφυγας. Η σύνδεση της προσφυγικής κρίσης με εκείνη του 1922, όταν έφτασαν και εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, γεννά συναισθήματα συμπόνιας. (Macdonell, όπ.π.).

αντίκρουση της Ισλαμοφοβίας στη δημόσια σφαίρα της Ελλάδας. Εάν ληφθεί υπ' όψιν η ισχυρή επιρροή της Ορθόδοξου Εκκλησίας, θέτοντας στο προσκήνιο αντιρατσιστικές φωνές που τονίζουν τον οικουμενικό χαρακτήρα της χριστιανικής θρησκείας επιτυγχάνεται ευρύτερης εμβέλειας διάδοση μηνυμάτων που αντικρούουν τον Ισλαμοφοβικό λόγο. (Άξονας δράσης 2, Ερευνητική Έκθεση).

Παραδείγματα αποτελούν: η παρατήρηση ότι ο φονταμενταλισμός δεν είναι αποκλειστικά χαρακτηριστικό του Ισλάμ (Μπέτζου, 2004, Ιγνάτιος, 2004), ότι υπάρχει μια φωτισμένη, ανθρωπιστική πλευρά της Ισλαμικής θρησκείας (Μπέτζου, 2004, 62) η οποία πρέπει να ενισχυθεί (Καλαϊτζίδης, 2004, 23), ότι τα εθνοκεντρικά θεμέλια της εθνικιστικής χριστιανικής σκέψης αναιρούν τον οικουμενικό χαρακτήρα του Ορθόδοξου Χριστιανισμού (Καλαϊτζίδης, 2004, Μπεκριδάκης, 2004, Μουζέλης, 2004) όπως αποδεικνύεται στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, για παράδειγμα, στην παραβολή του Καλού Σαμαρείτη (Ιγνάτιος, 2004) και την εκκλησιαστική παράδοση (Ιγνάτιος, 2004, 36)¹⁴. Οι παραλλαγές αυτού του Β.Ε.Μ. διασταυρώνονται με τη δήλωση του Αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου, επικεφαλής της Ελληνικής Εκκλησίας, ο οποίος εξέφρασε την υπερηφάνεια του για την αλληλεγγύη και τον ανθρωπισμό που έδειξαν οι Έλληνες προς τους πρόσφυγες και έφερε σε αντιπαράθεση αυτή τη στάση με την «ανθρωπιστική χρεοκοπία της Ευρώπης» (Ιερώνυμος, 2016).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Baskakis, G. 2016. Racist "blockade" in the Botanical mosque [Ρατσιστικό «μπλόκο» στο τζαμί του Βοτανικού]. *efsyn*. [Online]. [Accessed 25 November 2017]. Available from: <http://www.efsyn.gr/arthro/ratsistiko-mploko-sto-tzami-toy-votanikoy>

Bekridakis, D. 2004, *The resurgence of religion*, in Metropolis of Demetrias, 2004. *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*. Athens: Indictos, 117-132

Betzou, M. 2004. *Islam and Fundamentalism Today*, in Metropolis of Demetrias, 2004. *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*. Athens: Indictos, 59-64

Demertzis, N. 2016. From islamophobia to interculturality [Από την ισλαμοφοβία προς τη διαπολιτισμικότητα]. *To Vima*. [Online]. [Accessed 24 August 2017]. Available from: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=771222>

Fotopoulos, N. 2015. The religion and violence relations [Οι σχέσεις θρησκείας και βίας]. *efsyn*. [Online]. [Accessed 1 December 2017]. Available from: <http://www.efsyn.gr/arthro/oi-sheseis-thrskaias-kai-vias>

Ieronymos, 22.03.2016, Greece may be poor but not inhuman. *Voria.gr* [Online]. [November 2017]. Available from: <http://voria.gr/article/archiepiskopos-i-ellada-mpori-na-ine-ftochi-alla-ochi-apanthropi>

Ignatios, 2004, *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*, in Metropolis of Demetrias, 2004. *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*. Athens: Indictos, 31-41

Kalaitzidis, P., 2004. *Orthodoxy and Islam, From modernity to Globalization* in Holy Metropolis of Demetrias, 2004. *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*. Athens: Indictos, 9-29

Karatrantos, T. 2016. *Sfaxe me Aga mou na Agiaso* [Σφάξε με Αγά μου να Αγιάσω]. Epikentro.

Karaiskaki, T. 2017. In societies of risk [Στις κοινωνίες του ρίσκου]. *Ekathimerini*. [Online]. [Accessed 24 August 2017]. Available from: <http://www.kathimerini.gr/902086/opinion/epikairothta/politikh/stis-koinwnies-toy-riskoy>

¹⁴ Σίγουρα, ισχύουν και οι μη συντηρητικές κριτικές της χριστιανικής ανωτερότητας. Η Δρ. Δανάη Αγγελή μας θυμίζει ότι φρικτές πράξεις έχουν διαπραχθεί στο όνομα του Χριστιανισμού. Πρέπει να γνωρίσουμε καλύτερα το Ισλάμ και να ορίσουμε το πλαίσιο άλλων θρησκειών. Πρέπει να συγκρίνουμε τις θρησκείες κριτικά. (Δ. Αγγελή 2017, προσωπική επικοινωνία, 24.08.2017).

Kounalaki, X. 2015. Europe - Islam after Charlie [Ευρώπη - Ισλάμ μετά το Charlie]. *Ekathimerini*. [Online]. [Accessed 24 August 2017]. Available from: <http://www.kathimerini.gr/798568/opinion/epikairothta/politikh/eyrwph---islam-meta-to-charlie>

Lakasas, A. 2016. Time of truth for us, the "others" and the mosque [Ωρα αλήθειας για εμάς, τους «άλλους» και το τζαμί]. *Ekathimerini*. [Online]. [Accessed 25 November 2017]. Available from: <http://www.kathimerini.gr/881917/opinion/epikairothta/politikh/wra-alh8eias-gia-emas-toys-alloys-kai-to-tzami>

Mouzelis, N. 2004, Cosmopolitanism, globalization of values and their enemies, The Challenge for Orthodoxy in Holy Metropolis of Demetrias, 2004. *Islam and Fundamentalism, Orthodoxy and Globalization*. Athens: Indictos, 107-116

newsbeast.2016. *Filis: The real elephant is that Europe does not accept that Islam is here* [Φίλης: Ο πραγματικός ελέφαντας είναι ότι η Ευρώπη δεν δέχεται ότι το Ισλάμ είναι εδώ]. [Online]. [Accessed 25 November 2017]. Available from: <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2332700/filis-o-pragmatikos-elefantas-ine-oti-i-evropi-den-dechete-oti-to-islam-ine-edo>

Papageorgiou, F. and Samouris, A. 2012. *Islamism and Islamophobia* [ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΛΑΜΟΦΟΒΙΑ]. Taksideutis.

Papataxarhis, E. 2016. A major overthrow: The "European refugee crisis" and the new patriotism of "solidarity" [Μια μεγάλη ανατροπή: Η «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση» και ο νέος πατριωτισμός της «αλληλεγγύης»]. *Synchrona Themata*. [Online]. 132-133, pp.7-28. [Accessed 25 November 2017]. Available from: <http://www.synchronathemata.gr/mia-megali-anatropi-i-evropaiki-prosfigiki-krisi-ke-o-neos-patriotismos-tis-allilengiis/>

Pew Research Center. 2016. Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs. Pew Research Center.

Sokou, K. 2015. Testing European values [Δοκιμάζοντας τις ευρωπαϊκές αξίες]. *Ekathimerini*. [Online]. [Accessed 24 August 2017]. Available from: <http://www.kathimerini.gr/839020/opinion/epikairothta/politikh/dokimazontas-tis-eyrwpaikes-a3ies>

The Press Project. 2017. *The myth that "Muslims do not condemn terrorism" collapses* [Ο μύθος ότι «οι μουσουλμάνοι δεν καταδικάζουν την τρομοκρατία» καταρρίπτεται]. [Online]. [Accessed 1 December 2017]. Available from: <https://www.thepressproject.gr/article/109442/O-muthos-oti-oi-mousoulmano-i-den-katadikazoun-tin-tromokratia-katarriptetai>

Λίστα Συνεντευξιαζομένων, Άξονας 2, Ερευνητική Έκθεση (παρατίθενται μόνο οι προσωπικές επικοινωνίες αναφέρονται στα Β.Ε.Μ., Άξονας 3*)

Dr. Danai Angeli, *Lawyer; Researcher; Lecturer at Bilkent University*, personal communication, 24.08.2017

Aya Burweila, *Senior Researcher and Public Policy Officer at Solidarity Now*, personal communication, 27.09.2017

Eirini Chazapi, *Project Manager of the Open Schools program, developed by the Municipality of the City of Athens with the support of the Stavros Niarchos Foundation*, personal communication, 7.11.2017

Nassia Choleva, *Coordinator, Drama Pedagogue, Teacher Trainer in Drama Education projects*, personal communication, 5.9.2017

Daniel Esdras, *Chief of IOM Greece*, personal communication, 23.08.2017

Sissy Gkournelou, *Media Coordinator, ActionAid Hellas*, personal communication, 27.02.2017
Dr. Ali Huseyinoglu, *Assistant Professor, Balkan Research Institute, Trakya University, Edirne, Turkey*, personal communication, 25.08.2017
Georgios Kalampokas, *Project Coordinator, KEDHL – Public Benefit Corporation of the Municipality of Livadia*, personal communication, 24.08.2017
Dr. Dimitris Keridis, *Professor of International Politics, Panteion University of Athens; Director of the Navarino Network (public policy think-tank in Thessaloniki); Senior Research Associate, Karamanlis Foundation; Deputy Director of the Institute of International Relations in Athens*, personal communication, 20.10.2017
Margarita Kontomichali, *Team Leader- LGBTI Program Safe Refugee, SolidarityNow*, personal communication, 24.07.2017
Gerasimos Kouvaras, *General Director, ActionAid Hellas*, personal communication, 16.08.2017
Christina Krithari, *Secretary, Board of Directors of the Hellenic Theatre/Drama & Education Network, (TENet-Gr), implements the “it could be me – it could be you” project in collaboration with UNHCR Greece*, personal communication, 08.08.2017
Sotiria Kyriakopoulou, *Refugee and Migration Program Manager, ActionAid Hellas*, personal communication, 27.07.2017
Dr. Zinovia (Jenny) Lialiouti, *Historian, Post-doctoral Researcher, Centre for Modern Greek History - Academy of Athens*, personal communications, 10.10.2017
Kathleen Macdonell, *Consultant, Education Unites: From Camp to Campus Program*, personal communication, 13.11.2017
Dr. Helena Maragou, *Dean of the School of Liberal Arts and Sciences and Professor, Deree-The American College of Greece*, personal communication, 27.11.2017
Vasilena Mitsiadi, *Vice-President, Research Center – Tsitsanis Museum, Former Vice Mayor for Youth, Education, Culture and Sports at the Municipality of Trikala*, personal communication, 11.07.2017
Maria Nakasian, *Project Manager, METAdrasi – Action for Migration and Development*, personal communication, 15.11.2017
Ioanna Niaoti, *Journalist, ERT*, personal communication, 21.11.2017
Lefteris Papagiannakis, *Vice-Mayor for Migrants, Refugees and Municipal Decentralization, Municipality of the City of Athens*, personal communication, 22.08.2017
Kostis Papaioannou, *former S.G. of Transparency & Human Rights, former President of the National Commission on Human Rights, Educator*, personal communication, 06.10.2017
Dr. Tina Stavrinaki, *Racist Violence Recording Network, UNHCR; International and Human Rights expert*, personal communication, 30.08.2017
Eleni Takou, *Deputy Director and Head of Advocacy, HumanRights360*, personal communication, 05.10.2017
Dr. Rosa Vasilaki, *Research Fellow, ELIAMEP - Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, personal communication, 06.10.2017

*Βλ. [Αξονα 2, Ερευνητική Έκθεση](#) για την πλήρη λίστα προσωπικών επικοινωνιών με ειδήμονες/συνεντευξιαζόμενους.

Σχετικά με την έρευνα

Στόχος του Άξονα δράσης 1 ήταν να χαρτογραφηθεί και να αναλυθεί το φαινόμενο της Ισλαμοφοβίας στη σύγχρονη Ελλάδα, με στόχο την ανασύνθεση των σημαντικότερων απόψεων σχετικά με τους μουσουλμάνους και το Ισλάμ, και την κατηγοριοποίησή τους, την ανάδειξη της σχετικής κυριαρχίας τους στο ελληνικό πλαίσιο, καθώς και των ομοιοτήτων και διαφορών τους. Τόσο ο επιτελεστικός/performative ορισμός της Ισλαμοφοβίας που προτάθηκε από τον Sayid (2014), όσο και το Domination Hate Model of Intercultural Relations (Ισλαμική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2016) θέτουν το αντι-μουσουλμανικό μίσος σε ευρύτερο πλαίσιο και παρέχουν εργαλεία για την επεξεργασία κύριων και τη συζήτηση δευτερευουσών πηγών ως βάση για την πρόταση μιας κατηγορηματικής λίστας Ισλαμοφοβικών αφηγημάτων/απόψεων στην Ελλάδα.

Στόχος του Άξονα δράσης 2 ήταν να προσδιορίσει, να περιγράψει και να εξηγήσει τις αποτελεσματικές αντιπαραθέσεις στην Ισλαμοφοβία στην Ελλάδα, το περιγραφικό περιεχόμενο και τις μορφές τους, αξιολογώντας παράλληλα τη σχετική επικράτησή τους μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο και παρουσιάζοντας τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται αλληλεπιδράσεις μεταξύ εσωτερικών, εντός της Ελλάδος, και εξωτερικών αντιπαραθέσεων.

Οι ισλαμοφοβικές ιδέες εκφράστηκαν και συνελέγησαν από άρθρα που δημοσιεύθηκαν στον ελληνικό τύπο, εφημερίδες και ιστότοπους, από το 2013 έως σήμερα, καθώς και από βιβλία για το Ισλάμ. Οι πηγές των αντεπιχειρημάτων/counter-narratives ήταν πάνω από 30 συνεντεύξεις εμπειρογνομώνων, περιεχόμενο ιστότοπων, e-campaigns, τύπος, περιγραφές εκπαιδευτικών προγραμμάτων και προγραμμάτων διαπολιτισμικής ανταλλαγής, πρωτοβουλίες κοινωνικών μέσων ενημέρωσης και ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία.

Η πρόσβαση στις Ερευνητικές Εκθέσεις [Άξονας Δράσης 1](#) και [Άξονας Δράσης 2](#) μπορεί να πραγματοποιηθεί στην ιστοσελίδα [Countering Islamophobia Kit](#) ή ερχόμενοι σε επαφή

απευθείας με τους συγγραφείς, Δρ. Μαθίλδη Χατζηπαναγιώτου, LL.M. στο matt.chatzipanagiotou@gmail.com και τον κ. Ιάσονα Ζαρίκο (υποψήφιο διδάκτορα, Σύγχρονη Ιστορία) στο iasonzar@gmail.com.

